

Uut Kristjan Palusalu põgenemisloos

Paavo Kivine

Kristjan Palusalu Soomes. Repro

Rahvuskangelase Kristjan Palusalu (1908–1987) elukäik peaks igale eestlasele olema üldjoontes tuttav. Seda suurima au ja surmaohu vahel kulgenud sinusoidi on siinkirjutaja üritanud võimalikult üksikasjaliselt vahendada koguteoses „Kristjan Palusalu” (Olympia, 2006). (Mitte segi ajada T. Lääne koostatud samanimelise albumiga, mis sisaldab rohkesti väärinfot.)

Ent teatavasti annab aeg ikka ja jälle välja midagi senitundmatut. Öigupoolest oli praegusel juhul küll tegu pigem rahvatarkusega: kui hüüad metsa, hüüab mets vastu. Meenutades jälle kord Palusalu Venemaa töölaagrist põgenemise lugu, mis teatavasti lõppes rindel üleminekuga soomlaste poolele, löi pähe: aga nad pidid ometi vangiaandu ka üle kuulama, ole sa hõimuvend või kui tahes kuulus olümpiavõitja? Ja kui nii, siis võiks ju ülekuulamisest ka midagi säilinud olla? Sellesisuline pärimine läkski üle lahe tee, ja vastus ei lasknud end kaua oodata. Läbi mitme sõbraliku suu oli küsimus jõudnud Suomen Kansallisarkisto osakonnajuhatajani. Ning ennäe, filosoofiadoktor Mikko Karjalainen läkitaski juulis 2014 siinkirjutajale seni vaid hüpoteetilisena tundunud üriku – 11-leheküljelise Kristjan Palusalu ülekuulamisprotokolli. Kansallisarkisto juhataja Jussi Nurteva aga lisas veel mitmed, suisa vangiaandmistunnilt ja vanglapäevilt pärit fotod.

Enne protokollil juurde asumist aga ei saa esitamata jätta paari õige üllatavat seika selle suure mehe elujäämisvõitluse loos.

On 1941. aasta 31. oktoobri hilisõhtu. Rinde eesliin on peatunud Karjala Seesjärve-äärses maaseljakülas. Venelased on just teinud ebaõnnestunud pealetungikatse. Korraks vakatanud tulevahetuses asub Palusalu koos kahe kaaslasega (August Pöldmar ja Alfred Paunel, kellest rohkemat ei teagi, ka nende ülekuulamisprotokolle pole säilinud) roomama soomlaste kaevikute poole. Seal ootab kuulipilduja taga JR4 nooruke sõjamees Toivo Suuperko. Ta märkab enda poole tulemas kolme meest ning arvab kuulvat: „Täältä tulee pirun poika. Suomen poika ei ammu pirun poikaa!” (Umbes nii: „Siit tulevad kuradi vinged vennad. Soome poeg ei tulista vingeid vendi.” Tegelikult öeldi muidugi „Viron poika”.) Kuid noorel soomlasel on head närvid, ta ei vajuta päästikule. Samas avatakse Vene positsioonidelt tuli ning tulijad kargavad üle aia kaevikusse. Selgub, et mehed on eestlased. Kogukaim neist annab soomlasele terekätt. „Siia maani on meeles, kui suur see käsi oli,” meenutab Suuperko. Oma sõduripäevikusse oli ta kirjutanud: „Õhtupoolikul sattusime tulevahetusse vaenlasega, kelle sundisime taganema. Nurmi langes. Rüssä saatis mõned granaadid. Võtsin vangi eestlasest

meistermaadleja Palusalu. Tulistasin kuulipildujast rohkem kui kunagi varem.”

Vangivõetud mehed viiakse staapi. Seal hüüatab üks ohvitseridest rõõmsalt: „Tere, Kristjan!” See on rindehaigla peaarst, major Heikki Savola inen. Aga ühtlasi ka kahekordne olümpiavõitja võimlemises ning seitsmekordne medalist, viimane medal võidetud Berliinis. Ta otsustab saata Palusalu haavatute voooriga Paatene külla.

Sealt toimetatakse värske vang Mikkelisse, kus asub ka armee peakorter. Ülekuulamine toimub Mikkelis maakonnanglas ajavahemikus 23.11.–16.12.1941. Ülekuulajaks on kolonelleitnant Viktor Smeds, kes oli ühtlasi Soome üks mõjuvõimsamaid spordijuhte, võimlemise olümpiapronks aastast 1908 ja Rahvusvahelise Maadlusliidu president. Ühesõnaga ammune hea tuttav. Nagu näeme, pole ülekuulamisprotokollgi tavaline küsimuste-vastuste vormis dokument, pigem on see kokkuvõtte vanade kamraadide sõbralikust jutuaamisest. Mis sisaldab kogu Palusalu põgenemisloos, kuid ka tema antud ülevaate 1940. aasta sündmustest Eestis. Kusjuures pole võimatu, et mõndagi on lisanud ka ülekuulaja, igapidi haritud ja ilmaasjadega hästi kursis olev mees.

Mikkelist viiakse Palusalu Helsingisse Katajanokale. Seal on vangivalvuriks Kustaa Pihlajakki, kahekordne maadluse olümpiavõitja, vana tuttav juba kaua enne Berliini päevi. See öelnud: „Sina, Kristjan, võid siit sisse-välja jalutada, nagu tahad.”

Koos 601 Soome rinnetel vangi langenud eestlase, lätlase, leedulase, ukrainlase ja volgasakslasega saabub Kristjan Palusalu 1. jaanuaril 1942 aurikul tagasi Tallinna. Läheb sealt edasi oma Kungla tallu, kus viibibki kogu sõjaaja. Kuni ta sealt 1945. aasta 12. jaanuaril taas kinni võetakse ja toimetatakse oma vanasse tööpaika Patareisse, ent sedapuhku teisele poole trelle. Aga see on juba teine lugu, mis kirjutas ka eespool mainitud koguteoses.

Tööpati päevist, põgenemisest ja sellele järgnevat polevat Palusalu kodus eriti rääkinud. Öelnud ainult: „Ma ei saanud sinna jääda, ma oleksin seal surnud.” Hilisematel ülekuulamistel jäi ta väite juurde, et sattus vangi haavatuna, ning osutas ka armile kaelal (mis tegelikult oli saadud varem ning teistel asjaoludel).

Ta on öelnud: „Mul on elus õnne olnud. Küll maadluses, küll muus.” Meie saame lisada: õnn õnneks, peasi on olla ise mees.

Ülekuulamisatmosfäärist annab aimu fotogi, millel Mikkelis asuva armee peakorteri infokeskuses Lokki suruvad kätt Palusalu ja Viktor Smeds. Ka kõrvaltvaataja on spordimees, nimelt olümpiapoksija Valle Resko, mitmekordne Soome meister, Soome-Eesti maavõistlustel osalenu. Repro

* * *

SALAJANE
7/VS/IH
PEAKORTER
Luureosakond
Vnk. ptk. N:o 1425

Mikkeli maakonnavanglas 25.–30. novembril 1941 koostatud protokoll
sv. [sõjavang] P a l u s a l u Kristian Juri poeg kohta.

Isikuandmed

Sõjaväelane Kristian Palusalu, sünd. 10.3.1908 Eestis Läänemaal Saulepis, eestlane, ei ole olnud ega ole kommunist. Isa ja ema elasid veel selle aasta maikuus mainitud vallas, kus neil oli talukoht. Tal on neli venda ja kolm õde, kes vähemasti maikuus elasid kõik Eesti eri paigus. Sv. abiellus jõulukuul 23. päeval 1936 Tallinnast pärit Ellen Saitlaga [Saidlaga]. Abielust on sündinud üks 2½-aastane tütar. Pere elab praegu aadressil kas Tallinn, Magasini tänav 13A–8 või Järvamaa, Pillalpalu küla, Kungla talu.

Lõpetanud koduvallas 4-klassilise algkooli, asus sv. 1923. a. Saulepis maatööle isale kuuluvas talus. Pärast seda, kui Eesti maadlusringkonnad olid saanud teada sv. harukordsetest kehalistest eeldustest ja jõust, leidsid nad talle töökoha Tallinnas, kus sv. ongi seejärel peamiselt elanud, töötades ajavahemikus 18.12.1932–18.2.1941 vangivalvurina. Oma elust rääkis sv. muu hulgas seda, et Berliini olümpiamängudel 1936 võitis ta nii kreeka-rooma kui vabamaadluse raskekaalus kuldmedali.

Sõjaväeteenistus

3.4.1929 kutsuti sv. Eesti ajateenistusse, kus ta oli Suurupi rannakaitsepatareis 9,2-tollise kahuri juures suurtükimehiks. Ajateenistuse lõppedes 1930. aasta oktoobris läks ta tööle isatallu, kuid nagu juba eespool mainitud, siirdus sealt peagi Tallinna.

Eesti oludest bolševiseerimise aegadel

Pärast 21.6.1940 Eestis korraldatud „rahvahääletust” Nõukogude Liiduga liitumise küsimuses, saadeti laiali Eesti Kaitseliit (suojeluskunta), kusjuures rahvas oli veendunud, et selle liikmed juhtkonnast alates viidi Eestist minema.

Vähehaaval kaotati ka Eesti oma raha, mis alguses oli käibinud kõrvu Nõukogude rublaga, kuni 1940. aasta jõuludest oli käibel ainuüksi Nõukogude rubla.

Ajal, mil Nõukogude Liit sai Eestisse sõjaväebaasid, oli Eestis rikkalikult nii toidu- kui kõiki muid eluks hädatarvilikke kaupu, isegi välismaalt sissetoodud luksuskaupu. Seda seni, kuni punaarmedelased, nende naised, pered ja tuttavad olid lühikese aja jooksul nagu Egiptuse rohutiirtud ära ostnud ja söönud kõik, mis raha eest saada võis. Hinnad aina tõusid ja lõpuks oli elatusvahendeid juba väga raske saada. Maal oli osaliselt hävinud kari, linnades aga haigutasid poeriulid tühjust.

1940. a. alguses ilmus Eesti armeesse venelasi, samuti eesti päritolu poliitjuhte. Eesti armees võtsid üha võimust bolševikud ning 1941. a. algupoolel lakkas Eesti armee olemast. See oli viidud ära kusagile Nõukogude Liitu.

Metsavennasalgad

Pärast Saksamaa kalletungi Nõukogude Liidule 22.6.1941 tekkis eesti rahva seas lootus, et saab bolševikud maalt välja kihutada. Hakati moodustama salajasi metsavennasalku, kes viisid metsas ja küünides läbi lahingõppusi ja nõupidamisi, kavatsedes sakslaste Eesti pinnale jõudes nendega ühineda. Metsavennad ei kasutanud omavahelises sidepidamises nimesid, vaid numbreid. Rääkija number oli 656. Samal ajal alustas Nõukogude Liidu NKVD Eesti osakond Eesti kodanike vangistamist nii maal kui linnas, saates nad vanglasse või seal edasi Nõukogude Liitu sunnitöölaagritesse. Keegi ei teadnud, millal saabub tema kord olla NKVD meeste poolt kuhugi viidud. Mehi ja naisi viidi kodudest ära nii ööl kui päeval. See nõrgestas ka metsavennaliikumist.

Mobilisatsioon

26.7.1941 ilmus Eesti ajalehtedes valitsuse teadaanne, et kõik aastatel 1907–1923 Eestis sündinud mehed on kohustatud mobilisatsiooni korras ilmuma kindlaksmääratud kogunemispakadesse, ning kui kutsutu ei saabu, lastakse ta kohapeal maha. Juba järgmisel päeval, 27. juulil, viidi Tallinnast ligikaudu 20 000 meest Nõukogude Liidu eri paikadesse, transpordivahenditeks kolm suurt laeva ning kauba- ja III klassi reisivagunid. Parimas meheas väevõimuga kodust võetud ja kodumaalt teadmatusse viidavaid „vaba Eesti riigi” kodanikke oli saatmas hulgaliselt omakseid, vagunites ja raudteejaamades lauldi Eesti hümi jne.

Teekond läbi Põhja-Venemaa

Umbes 200-meheline eestlaste rühm, kuhu kuulus ka sv., viidi Vologda ja Kirovi kaudu Kotlase nimelisse linna. Kui eestlased olid jõudnud Kirovi raudteejaama, saabus sinna rongitais noori mehi Karjalast. Nad ütlesid, et on teel Siberisse. Kirovis kohtasid eestlased ka sinna küüditatud kaasmaalasi, kes tegid viletsates oludes ränka sunnitööd. Nende igapäevaseks toiduportsuks oli 450 gr. leiba, lisaks ebamäärase väljanägemisega peedisupp. Töötavate vangide hulgas olid sellised tuntud isikud nagu Eenpalu, Tõnisson, Larka, Anderkopp, Köster jt.¹

Kotlases pandi eestlased umbes kuuks ajaks mitmesugustele töödele. Peagi viidi aga nad edasi Krasnogorski linna sinna rajatava lennuvälja ehitusele. Kuid osa eestlasi otsustas võimaluse avaneedes maksu mis maksab põgeneda Soome kaudu Tallinna. Nõnda asuski sv. 7. septembri õhtuhämaruses koos 7 teise eestlasega mööda metsi teele Soome poole, toidumoonaks kaasas veidi rasva ja leiba ning varuks kompass. Teekond osutus siiski loodetust pikemaks ja vaearikkamaks. Ekselnud neli ööpäeva metsades ja soodes, jõuti väikesesse Sernakovi nimelisse linna, kus mindi toidupoodi. Kui parajasti oste tehti, ilmusid ootamatult poodi miilitsad, kes hüüdsid: käed üles! Et õues oli näha teisigi relvis miilitsaid, tuli põgenikel vastu hakkamata alistuda. Tee viis nüüd vanglasse, kus põgenikud kohtasid rühma teisi eestlasi, kes olid samuti sunnitöölaagrist põgenemisel kinni võetud. Järgmisel päeval toimetati siinkõneleja koos 12 teise eestlasega jõelaevale, mis viis nad Arhangelskisse. Seal võeti nende põgenemiskatse kohtulikule arutlusele ning põgenikud tunnistasid, et olid tõepoolest kavatsenud põgeneda Soome kaudu tagasi Tallinna.

Troika kohtu ees

Kuna mainitud troika-nimeline kohus (kolmeliikmeline ehk kolmikkohus) ja tema tööpraktika võib huvi pakkuda, annab sv. toimunud kohtupidamisest järgnevalt omapoolse pildi.

¹ Kaarel Eenpalu ja Andres Larka surid tõesti vangilaagris, teised kolm aga olla hukatud Tallinnas. Kuigi veel mitmed on väitnud, et nägid Jaan Tõnissoni hiljem Venemaal.

„Süüdistuse ettelugemisega jõuti lõpule. Möödusid päev ja öö. Järgmisel õhtul meid vanglasse viies kontrolliti meid vene kombe kohaselt, kästes võtta riided seljast, seejärel viidi meid kongi, kus oli ees palju teisi põgenemiselt kinni püütud eestlasi. Iga päev viidi sealt kedagi kohtu ette, kuid keegi ei tulnud tagasi. 18. septembril kell 9 kutsuti meid seitset sõjatribunali ette. Meid viidi tuppa, kus laual oli punane riie ning seinal Stalini ja Molotovi pildid. Tõlk, keskealine naine, luges ette süüdistuskokkuvõtte. Kohus koosnes esimehest, kahest kohtunikust ja sekretärist. Esimees tutvustas kohtunikke nimepidi ja küsis, kas me oleme kohtunikega rahul. Saanud jaatava vastuse, teatas esimees, et kohus on pädev otsust langetama. Ametlikku süüdistajat või kaitsjat ei olnud. Seejärel kuulati meid kõiki ükshaaval üle ning küsiti, kas tunnistame end põgenemises süüdi. Loomulikult tunnistasime, paludes ühtlasi kergemat karistust. Pärast seda kohus lahkus, meid aga viidi kõrvalruumi kohtuotsust ootama. Arutasime, et küllap pääseme 5–10-aastase sunnitööga. Siis viidi meid tagasi kohturuumi ja hakati vene keeles lugema kohtuotsust. Olime põnevil, sest lugedes polnud nimetatud ühtki numbrit. Seejärel luges tõlk sama ette eesti keeles, meie aga ootasime, kui mitmeks aastaks oleme töölaagrisse saadetud. Kuid viimased sõnad olid hoopiski „mõistetakse surma mahalaskmise läbi”. Kohtuotsus oli lõplik ega kuulunud edasikaebamisele. Kerest käis läbi kuum jutt. Üks meist hakkas lapse kombel nutma. Meil kästi lahkuda, kuid keegi ei liigutanudki. Seisime kui paigale naelutatud, oodates ikka veel mingit pääsemist. Alles pärast teistkordset käsku suutsime jalgu liigutada.”

Kaksteist päeva ootasid eestlased surmamõistetute kambris kohtuotsuse täideviimist. Nad nägid ja kuulsid, kuidas öösiti, tavaliselt kella 3–5 vahel, viidi mehi vanglast, kuhu nad enam kunagi tagasi ei pöördunud. 30. septembril kell 10 kutsuti kõnealune koos kaaslastega vanglast välja. See oli ärev hetk, oli ju oodata kohtuotsuse täideviimist. Kuid teatati, et ei maksa karta, sest kohtuotsust on muudetud. Moskva kõrgeim sõjakohus oli leevendanud kohtuotsust ning määranud karistuseks 10 aastat range režiimiga sunnitööd, mis tuli ära kanda eesliinil. Kes sellega nõus ei ole, see lastakse kohe maha.

Süüdimõistetud jäid otsusega rahule, võideti ju nõnda aega, rindeleminek aga töötas pigem seda, mille poole põgenikud olid pürginudki. Nad teatasidki, et soovivad minna rindele. Pärast mida toimetati nad väljaõppekeskusesse nr. 33, mis asus samuti Arhangeliskis. Seal tegeldi sõduriväljaõppega, käidi isegi paaril korral laskeharjutustel. Samas anti kätte ka varustus. Väljaõppekeskuses oldi kuni 25. oktoobrini. Sealt saadeti nad Soroka kaudu rindele. Mingist raudteejaamast jätkati edasi jalgsi, kuni umbes 8 km läbimise järel jõuti ühte kivimurdu. Seal anti oktoobri viimasel päeval mees-tele ka püssid. Järgmisel päeval viidi nad eesliinile kaevikuid kaevama ja kuulipildujapesi rajama.

Samal õhtul pimedas saabudes võeti mehed kokku ja jagati rühmadesse. Kokku oli venelaste seas 10 eestlast. Umbes kella 19–21 paiku viidi rühm jälle eesliinile. Ees kõndiv politruk hüüdis: „Varjuda! Ees on fašistid!” Pimedas tekkis paras segadus ning politruk lõi paari meest näkku. Keegi ohvitseridest üritas meeste seas korda luua. Palusalul koos kahe eestlasest kaaslasega, kellest üks oli Eesti armee leitnant, õnnestus jõuda venelastest veidi eemale ühte nõkku, kuna suurem osa rühmast jäi positsioonile mäeseljandikule. Algas äge laskmine, valmistuti rünnakuks. Ohvitserid karjusid käsklusi, üritades mehi koos hoida. Palusalu koos kaaslastega ja mõned teisedki olid kohas, kust kuulid üle lendasid. Oldi nii lähedal soomlastele, et võidi kuulda nende käsklusi ja juttu. Kui tulistamine korraks vaibus, hüüdsid nad soomlastele: „Kas lasete eesti meestel tulla?” – „Tulge aga, ainult ettevaatlikult, muidu venelased lasevad teid maha!” oli kuulda vastuseks. Nüüd algas roomamine läbi tuleliini. Venelased olid siiski põgenemist märganud ja üritasid seda tulistamisega takistada. Teekond soomlaste poole tundus lõputu, ehkki oli vaevalt 100 meetrit pikk. Ometi lõppes see kolmele eestlasele õnnelikult, neid võeti soomlaste poolal vastu kui sõpru.

Bolševike-aegsed vanglaolud

Allpool hakkab sv., kes ta jätkas veel bolševike aja alguses Tallinna vanglas teenistust, kirjeldama tookordseid vanglaolusid ja rahva meeleolu.

„Kommunistid võtsid väevallaga võimu 21.6.1940. Hommikul tööle minnes oli kõik rahulik. Teenisin Tallinna keskvanglas veeblina. Päeval teatati linnast vanglasse, et kommunistid ja venelased kogunevad linna Vabaduse väljakule ja tahavad võimu riigis üle võtta. Linnast saabus teateid, et venelased ja kommunistid on juba Toompeal, kus asub Eesti valitsus. Kogu vanglapersonal sattus ärevusse. Üks vanglaametnik tuli ja teatas, et relvastatud vene sõjaväelased ja eesti kommunistid, keda president oli juba varem vanglast vabastanud, sõidavad tänavatel tankide ja autodega. Tulid ka vanglasse. Vangla oli ümber piiratud. Tankid sõidavad ümber maja ja hakkavad torudest sihtima vanglaaknaid, sõdurid hüppavad autodest ja jooksevad, püssid käes, positsioonidele. Rahvahulk, kelle seas on palju kommuniste ja varem vanglas istunud vargaid, samuti tehasetöölisi, jõuab vangla peaukse ette, karjutakse: laske sisse! Saabub vene ohvitser koos 5–6 vangis istunud kommunistiga ja nõuab poliitvangide vabastamist. Venelane ja kommunistid hakkavad vanglaametnikke ähvardama. Enam ei mäleta, palju neid poliitilisi vange olla võis. Nüüd lastakse nad kõik lahti ja nad ühinevad teistega. Seejärel minnakse Eesti väeosadelt relvi ära võtma, nii mõneski kohas puhkeb venelaste ja eesti sõdurite vahel tulevahetus. 22. juuni hommikuks olid juba paljud Eesti kodanikud vangistatud, poliitiline politsei täies koosseisus, kuigi hiljem mitmed vabastati. Vangistatute ukse ees seisis nüüd endine vang, kommunist Mäeumbaud [Mäeumbaed?]. Iga päev toodi vanglasse uusi vange, toojateks olid venelased ja endine vang Jakobson koos paljude teiste uute sabaliputajate ehk nõndanimetatud kohtu-uurijatega. Vanglas sai uutele vangidele osaks vali, toores ja vaenulik kohtlemine. Kommunistid olid pannud uued valvurid, kelle kuuerevääridel olid punased riideribad. Vangide ülekuulamine kestis enamasti hommikust kuni poole ööni.

Ülekuulamistel vange peksti ja piinati. Kord toodi vanglasse keegi Feidermann. Teda oli nii rängalt pekstud, et ta oli kaotanud kõnevõime. Hommikuks oli mees surnud. Misjärel kutsuti kohale vangla velsker Leppä [Lepp?], et see koostaks kohtu-uurijale saadetava surmatunnistuse. Mäletan veel üht vangi – nimi oli Jürima või Uusmaa –, kes pandi hullusärki. Käed-jalad selja taha kokku seotud, pandi ta näoli põrandale ja hakati teda vastu jalgu peksma. Peksjateks olid vangla asejuhataja Matson ja vanglas istunud kommunist Sein. Seda nägi pealt vangla velsker Hunt, kes esitas vangla peaarst Vikotskile kaebuse, et vahialust koheldakse julmal ja lubamatul moel, pekstes teda vastu jalataldu. Kaebuse tagajärg oli see, et Hunt vallandati kohe järgmisel päeval. Endised valvurid viidi kriminaalkurjategijaid valvama, hiljem aga vabastati ükshaaval teenistusest. Palk oli meil palju väiksem kui värskelt saabunud kommunistidest valvuritel.

Rahva meelsus bolševike võimu ajal

Oli aeg pärast rahvahääletust juulis 1940. Vabaduse väljakule tuuakse keset tööpäeva tehastest inimesi. Keegi ei tohi kõrvale jääda, muidu ta vallandatakse, sest on omavoliliselt lahkunud töökohalt. Nii seisabki Vabaduse väljakul üks tööliste rivi teise kõrval. Kõnelema saabunud Säre (kommunist) räägib: kogu Eesti rahvas soovib, et Nõukogude Liit võtaks ta enda rüppe, kuna rahvas on hääletanud 92-protsendiliselt selle poolt. Säre hüüab hurraa, mõni rahva hulgast hüüab kaasa. Äkki kerkib rahva seast sinimustvalge lipp. Kõik jäävad lippu vaatama – ei ole ilusamat väikese vaba maa rahvuslipust! Internatsionaali kõlades olid töölisel hakanud minema tagasi tehastesse. Nüüd jääb kolonn seisma ja kõlab võimsalt Eesti hümn. Rongkäik suundub läbi linna Pikale tänavale. Seal kargavad kommunistid Eesti lipu kallale ja rebivad selle katki. Algab käsikähmlus, katkine lipp päästetakse.

Rahvas avaldas meelt kommunistide vastu Tallinna staadionil 2.8.1940 toimunud Eesti–Läti jalgpalli maavõistlusel.² Staadion on rahvast tulvil ja kogu aeg tuleb seda juurde. Mäng algab, mängijad jooksevad väljakule. Kajab Eesti hümn ja 6000 väikest Eesti lippu heidetakse kõikjalt rahva sekka. Kommunistide loodud „rahvaomakaitse” liikmed jooksevad siia-sinna, et lippe ära korjata,

² Tegelikult peeti maavõistlus 18.08.1940.

kuid inimesed ei lase neid läbi. Kogu mängu ajal lainetab üks sinimustvalgete meri. Mängu kestes kõlab jälle võimsalt Eesti hümn ja „Eestimaa, su mehemeel”. Auloožist alla ja üle kõigi tribüünide! Kommunistidel oli 92% poolthääletajat, õigel Eestil on neid nüüd 100%! Ükski ei jäta suud avamata. Kommunistidele ja „rahvaomakaitsetele” kõlavad vastuseks Eesti rahvalaulud, igasugu hüüded! Rahvas seast kostis: röövlid röövlite hulka! Vene tankid ja ratsapolitseid hakkasid rahvast laiali ajama. Hüüti: parem auga surra kui häbiga elada! Lähme tervitame presidenti! Ei jõutud presidendini. Vastas olid ratsaväelased ja tuletõrjeautod, mis hakkasid rahvast laiali ajama.”

Olud spordis

Pärast seda sündmust keelati ära kõik spordivõistlused, millest valitsus polnud kindel, et see on korraldatud truude kommunistide poolt.

Rütsade kamandamine mõjus rängalt sportlastele ja kaudselt ka spordiseltsidele. Tõsi, esialgu oli Eesti sportlastel pealtnäha vabadus, kuid tegelikult oli tegevus takistatud. Võistlusi peeti, kuid sportlastel hoiti hoolega silma peal, sest neid ilmselgelt ei usaldatud. Politseiteenistuses olnud viidi kohe vangilaagrisse. Nõnda juhtus näiteks paljude jalgpalluritega. Kuulsad laskjad sattusid ebasoosingusse ja nende saatusest pole suurt teada. Tallinna Spordi seltsi juht kindral Lill pääses põgenema, arvatavasti Saksamaale.³ Tema asemele pandi veendunud kommunist Hunt, kuid veidi aja pärast viis temagi tee vangilaagrisse. Kogu maa spordielu koondati peamiselt kahe suure ühingu, Spartaki ja Dünamo alluvusse. Spordist sai Spartak ja teisest Tallinna suurseltsist Kalevist Dünamo. Teised spordiseltsid kas saadeti laiali või liitusid mainitutega. Tõsi, Tallinnas tegutses veel kolmaski, Tekstiilitöölise Ühendus, kuid selle tegevus polnud kuigi ulatuslik.

Eesti sportlasi kutsuti võistlema ka Moskvasse. Näiteks käisid seal mitmed maadlejad ja poksijad võtmas osa Nõukogude Liidu meistrivõistlustest. Ehkki eestlane võitis kõik vastased, ei kuulutatud teda Nõukogude Liidu meistriks, ilmselt põhjusel, et kuidas väikese Eesti endised kodanlikud ja alles 1940. aastal nõukogulasteks saanud sportlased tohiks kohe võita Nõukogude Liidu parimaid. See solvaks bolševistlikku õpetust, et kuna Nõukogude Liit on kõiges parim, siis on ka iga tema kodanik omal alal parem kui kodanlikest riikidest pärit vastane.

Üldist

Ülekuulaja tunneb sv. isiklikult 1934. aastast alates rahvusvahelise maadlusliidu korraldatud võistluste ja maavõistluste kaudu. Ülekuulaja, kes on tegutsenud 1929. aastast alates mainitud liidu presidendina, tunneb sv. kui ausat ja tõtt armastavat inimest, mistõttu pole põhjust kahelda tema tunnistuse tõepäras. Sv. palub anda talle võimalus pöörduda tagasi koju Eestisse.

Protokolli koostas:
Sot. virk. [allkiri]
Viktor Smeds

Soome keelest tõlkinud
P. Kivine

Paavo Kivine

(1939), kirjastaja, Künnapuu 120-3, 12011 Tallinn, kivinepaavo@gmail.com

³ Kindralleitnant Paul Lill arreteeriti 14. juunil 1941 ja suri vangilaagris.